

MOSTARSKI PARTIZANSKI ODRED

Stab Mostarskog partizanskog odreda 16. marta 1944. izvještava Stab 29. udarne divizije da je formiran Mostarski partizanski odred i navodi:

»1. Organizacija odreda je izvršena tako da se u njegovom sastavu nalaze Mostarski bataljon i Konjički bataljon. U Mostarskom bataljonu su borci većinom Mostarci, dok u Konjičkom bataljonu se nalaze mještani, kojih ima oko 80 boraca. Konjički bataljon je dopunjen sa drugovima iz Sarajeva, Trnova, Mostarcima i Konjičanima. Odred broji oko 230 boraca.

Stab odreda je:

- 1) MIĆEVIĆ MILAN, komandant,
- 2) ALIKALFIĆ HUSO, načelnik,
- 3) ĆEMALLOVIĆ ENVER, polit, kom.,
- 4) SECIBOVIĆ REFIK, z. polit. kom.

Stab Mostarskog bataljona:

- 1) PINTUL AHMET, komandant,
- 2) ZAGORČIĆ MUSTAFA, zamj. komandanta,
- 3) NUMIĆ FADIL, polit, kom.,
- 4) BILANOVIĆ DANILO, zamj. polit. kom.

Stab Konjičkog bataljona:

- 1) KUKIC ILIJA, komandant,
- 2) NUHIĆ DŽAFO, zamj. komandanta, poručnik,
- 3) KRESO ISMET, polit, kom.,
- 4) DZUMHUR ASIM, zamj. polit. kom.

U bataljonima su organizovane po dvije čete i jedan udarni izviđački vod. Svrha ovih udarnih vodova je da vrše nasilno izviđanje i

diverzantske akcije, a komandir voda je obavještajni oficir pri Štabu bataljona

Sredinom marta preko našeg Odreda krenula je jedna grupa za Srbiju i Bugarsku u pratnji oko 80 boraca Ramskog odreda na čelu sa komesarom Remzijom Duranovićem. Na traženje Remzije dao sam im jedan puškomitraljez na poklon, jer su bili slabo naoružani.

Naišla je i grupa Crnogoraca pod komandom Bože Lazarevića. U grupi je bilo rukovodilaca koji su išli na raspored u novoformirane jedinice u Bosni, Sloveniji i Hrvatskoj, zatim vazduhoplovaca, zanatlija i šofera. Pojedinci u grupi dobili su »snježno sljepilo« zbog jakog sunca i bjeline snježnog pokrivača. Grupa je brojala oko 250 ljudi. Ispratili smo ih do Ramskog odreda.

Došao sam u obilazak Mostarskog bataljona da zajednički sagledamo probleme u četama. Nakon održanih sastanaka bio sam zadovoljan sa moralno-političkim stanjem u Bataljonu, posebno sa disciplinom i redom, vojničkom obukom i brigom Štaba Bataljona i komandi četa za mlade borce.

Dogovorivši se da napadnemo jedan od vozova, krenuli smo sa 1. četom i Izviđačkim vodom na prugu. Noću 19/20. marta spustili smo se na prugu u blizini tunela Podorašac. Kad je lokomotiva izašla iz tunela, u nju je uskočio Abdulah Avdo Pirkić i pištoljem prisilio mašinovođu da zaustavi voz prije nailaska na našu pregradu na pruzi. Voz je stao kad je iz tunela bila izašla lokomotiva sa nekoliko vagona, dok je u tunelu ostao veći dio kompozicije. Cim se voz zaustavio, vrata na službenom vagonu su se otvorila i neko je upitao: »Zašto smo stali?« Mašinovođa je odgovorio: »Mali kvar.« U blizini vagona bila je grupa boraca, među kojima Branko Skočajić Mešak. Branko je osuo vatru iz automata, a odmah zatim i ostali borci kroz otvorena vrata službenog vagona. Vrata su se odmah zatvorila i iz vagona je počela pucnjava uz bacanje ručnih bombi. Lokomotiva koja je bila na kraju kompozicije u tunelu povukla je cijeli voz nazad prema Konjicu. Pirkić je iskočio s lokomotive. Naši borci osuli su mitraljesku i pušcanu vatru po lokomotivi i vagonu. Tako je naša akcija propala. Krenuli smo prema Cuhovićima. Sutradan poslije podne dobili smo izvještaj iz Konjica da je ubijen jedan narednik i ranjen jedan domobran, a lokomotiva izrešetana i dosta oštećena prilikom povlačenja voza u tunel i dalje ka Konjicu.¹¹⁹

Nekoliko dana kasnije jedna domobranska satnija i vod legionara 369. vrazje divizije iz Podorašca izašla je noću preko Grada i iznenadila naš vod, s kojim je bio komesar Bataljona Fadil Numić. Došlo je do

kratke borbe. Naši su se uspjeli povući. Neprijatelj je zarobio teško ranjenog Esada Slipičevića, radnika iz Mostara, koji je na putu za Podorašac umro, a Sarajlića su kasnije internirali u logor.

Stab Mostarskog bataljona dobio je preko izviđačke grupe svog Izviđačkog voda informaciju iz Konjica da će iz Podorašca izaći domobrani i ustaše preko sela Vrdolje na našu slobodnu teritoriju. Komandant Mostarskog bataljona Ahmet Pintul je sa 2. četom iz Čuhovića i dijelom svog Izviđačkog voda krenuo preko sela Džepi na brdo Grad. Na prelazu postavio je po jedan vod sa svake strane puta za doček neprijatelja.

Prije dvadesetak dana u pratnji jedne čete od oko 40 boraca preko naše teritorije prešao je Vojo Kovačević na putu za Vrhovni štab. S njim je krenuo i naš komandant Frane Lacmanović Milan da se operiše, jer mu se stalno gnojila rana na nozi. Za pratnju su mu dodijeljeni Mladen Antunović i Mehmed Ramić.

U Drvaru, prije polaska za Hercegovinu, četa iz pratnje komesara Voje Kovačevića dobila je nove ruske uniforme, a naša dva borca engleske. Svoje oružje zamijenili su za dva ruska puškomitraljeza i automate dobošare sa većom količinom municije. Ramski odred je za pratnju te grupe dao 15 svojih boraca, koji su se kretali na začelju kolone, a bili su uglavnom omladinci bez ikakvog borbenog iskustva. Dolaskom u rejon Ivan-planine prešli su prugu i cestu iznad tunela i u samo svitanje kolona sa 6 natovarenih konja našla se pred našom zasjedom. Teren je bio pokriven sumaglicom, ali se dolazak kolone mogao relativno dobro posmatrati. Na oko 100 metara ispred kolone naišla je prethodnica od 4 borca. Pintul je naredio da se prethodnica propusti, pa kada se glavna primakla na oko 50 metara, otvorio je vatru iz svog automata, što je bio znak da i ostali naši borci pucaju »po neprijatelju«. Otpočela je vrlo oštra borba sa bliskog odstojanja. Čelni dio kolone se razvio i, ne štedeći municiju, krenuo naprijed, prema našoj zasjedi. Borci Ramskog odreda odmah su se raspršili i njih 7, skupa sa civilima konjovocima, pobjegli su iz kolone u šumu.

Kada se naš mitraljezac Simo Janjić podigao da otvori vatru, bio je pogođen u glavu i pao je po mitraljezu. Pintul je uz pomoć Gojka Uljarevića, pomoćnika mitraljesca, izvukao mitraljez ispod mrtvog Janjića i prije otvaranja vatre zadesila ga je ista sudbina — ubijen je sa leđa sa nekoliko metaka u predjelu glave i prsa. Obojicu su ubili borci propuštene prethodnice. Čulo se: »Naprijed, drugovi!« i u isto vrijeme povik drugarice Sefike Mišić »Naprijed, proleter!« Nđstalo je dovikivanje: »Ko je tamo?« i uslijedio je obostrani odgovor: »Partizani«.

Antunović je poznao Sefikin glas i počeo je vikati: »Ne pucajte, naši su, partizani su!« Uskoro se paljba stišala, a rezultat borbe bio je da su¹ kod nas poginuli:

komandant AHMET PINTUL,
mitraljezac SIMO JANJIĆ, seljak iz Raške Gore, i
HASAN BEGTAŠEVIĆ, radnik iz Konjica. Iz pratnje su ranjena

4 druga, među kojima komesar Divizije Vojo Kovačević u lijevu ruku i grudi, borac Sveto Kozić i radio-telegrafista Kadira Delić u ruku.

Kod mrtvog Pintula stajao je Đorđe Kašiković, skinuo titovku s glave i plakao kao dijete ponavljajući: »Pintule, šta bi s nama?« Bili² su odlični prijatelji.

Sahranjeni su mrtvi, a tužna kolona stigla je, noseći ranjene, u selo Ribare, gdje je bio Štab našeg Odreda.¹²⁰

U toj nesretnoj borbi poginuo je Ahmet Pintul, radnik iz Mostara, koji je kao borac i starješina bio uzor potčinjenim u Bataljonu. Izuzetno skroman i brižan za svoje borce, uvijek je bio na najtežim pozicijama i zadacima svoga voda, čete i, do smrti, svoga Bataljona. Nije bilo borbe njegove jedinice da joj nije bio na čelu. Proglašen je narodnim herojem.

Dugo smo pričali o našoj nesreći. Sa komesarom Divizije Vojom Kovačevićem dogovorio sam se da pođem u Mostar i smjestim radio-stanicu kad ozdravi Kadira. Nakon Vojinog odlaska napisao sam izvještaj Aleksandru Rankoviću:

»Druže Marko,

Izvještavam te da je prilikom prelaska grupe Hercegovaca došlo do borbe između naše čete i njih. Tom prilikom je drugarica bila ranjena, a i vojnička situacija nije dozvoljavala moj odlazak, tako da sam radio-stanicu sklonio. Drugarica će ozdraviti za 20 dana, te ću prvom prilikom poći radi njezina smještaja.

Do borbe je došlo zbog naše neobaviještenosti o njihovom prelazu, zatim drugovi su bili uniformisani, i sam prelaz su vršili u svanuće, tj. u doba kada je redovno neprijatelj izlazio, tako da su naši zapucali bez da pitaju ko ide. Tom prilikom poginuo je komandant Mostarskog bataljona i još 2 borca, dok je drug Vojo Kovačević ranjen i još 3 druga iz hercegovačke grupe. Nesreća bi bila još veća da je radio naš puško-mitraljez .. ,¹²¹

Između Podorašca i Brđana 2. četa Mostarskog bataljona rastavila je šine na pruzi noću 1/2. aprila. Teretni voz sa lokomotivom i 5 vagona

iskočio je s pruge. Lokomotiva i vagoni su uslijed međusobnog sudara bili uništeni. Kočničara, koji je pokušao pobjeći, naši su ubili, a ostale željezničare pustili da idu kućama.¹²²

Sredinom aprila organizovali smo politički kurs za partijske, omladinske i vojne rukovodioce. Program kursa sastavili smo na bazi Odluka II zasjedanja AVNOJ-a i članaka iz »Proletera« sa dvije uvodne teme: Oktobarska revolucija i Proletarijat u borbi za socijalizam. Kurs je pohađalo oko 15 drugova i drugarica, među kojima i komandant Odreda Mićević, koji se ubrzo razbolio od tifusa.

MOSTARSKI ODRED PRED SEDMU NEPRIJATELJSKU OFANZIVU

Posljednjih mjeseci nakon skupljanja Mostarskog bataljona i dolaska omladine iz Mostara i sa terena, na kojem smo se nalazili, te formiranja Mostarskog partizanskog odreda naše akcije bile su usmjerene na prugu Konjic — Bradina u cilju uništenja vozova i željezničke pruge.

Ramski partizanski odred na drugoj strani pruge izvodio je akcije na dužoj liniji između željezničkih stanica Rama — Konjic — Bradina.

Oba naša odreda, teritorijalno povezana, i pored neprijateljskih obezbjeđenja pruge, predstavljala su osnovnu vezu Vrhovnog štaba NOV i POJ i Centralnog komiteta KPJ sa Hercegovinom, Crnom Gorom i dalje na istok. Bio je to siguran kanal za prolazak delegata' na zasjedanja ZAVNOBIH-a i AVNOJ-a, te raznih grupa, vojnih i političkih, za odlazak na referisanje u Vrhovni štab, Centralni komitet KPJ i Pokrajinski komitet KPJ za BiH.

Svakako su najveću štetu okupatoru i domaćim izdajnicima Mostarski i Ramski partizanski odred pravili svojim akcijama na prugu, vozove i obezbjeđenja duž pruge, kojima smo nanosili stalne gubitke. Izvoz boksitne rude, hrane i duhana u Njemačku i transport trupa postali su krajnje nesigurni.

Tih dana na teren Umoljana i Bjelimića stigle su jedinice 27. udarne divizije, koja je danima vodila žestoke borbe sa Nijemcima i legionarima. Sve što su borci Divizije na našem terenu mogli dobiti bio je

odmor i da se najedu. Za ranjenike odmah smo odvojili veću količinu sanitetskog materijala i lijekova. Pošto su njihovi borci ostali sa vrlo malo municije i bili u pravom smislu »petmetkovići«, pokupili smo od svih naših boraca po 10 metaka i iz četnih rezervi odvojili dosta municije i oko 2.500 metaka predali njihovom Štabu.

Štab 27. udarne divizije poslao nam je 9 Amerikanaca, koje su njene jedinice pokupile nakon obaranja jedne »tvrđave« u blizini Sarajeva. Boras, obavještajac Odreda, pokupio je potpise s adresama od 7 Amerikanaca, a ja sam se njima za uspomenu potpisao na novčanicama kuna. Grupu Amerikanaca sačinjavali su:

ANTHONY KENNETH,
ROBERT DANIELS DANNY,
RUSELL HAMILTHON,
WILLIAM JOHNSTON,.
CLAIR CARLSON,
FRANK FILLEN i
F. W. REILLY, a dvojica se nisu potpisala.

Na početku ofanzive na naš Odred jedinice 27. udarne divizije izvukle su se s našeg terena preko Obija u pravcu Kalinovika i Zelenogore.

Tada Nijemci organizuju ofanzivu na Mostarski odred, uz učešće svojih jedinica, domobrana i ustaša, iz četiri osnovna pravca:

Mostar — Zijemlje — Bahtijevice — Glavatičevo,
Konjic — Spiljani — Glavatičevo,
Trnovo — Planina — Čuhovići,
sa pruge Bradina — Konjic u pravcu Blaca i Cuhovića.

O tim pravcima i neprijateljskim snagama Štab Odreda bio je obaviješten od konjičke i mostarske partijske organizacije, a o pokretu kolona iz njihovih garnizona od saradnika NOP-a.

Brojnost i odnos snaga neprijatelja i našeg Odreda bio je 6 : 1 u korist neprijatelja, čime je prolaz neprijatelju kroz našu teritoriju bio zagarantovan. Davanje jačeg otpora izazvalo bi paljenje sela, naše zadržavanje i sigurno opkoljavanje uz veće gubitke, kako su to Nijemci i zamislili. Tek formiran Konjički bataljon od mještana bilo je nemoguće odvojiti od njihovih kuća, a uvođenje u borbu dovelo bi sigurno do njegovog totalnog poraza zbog neiskustva boračkog sastava.

Štab Odreda, koji se nalazio u Ribarima, sa komandama bataljona donosi odluku:

— Konjički bataljon na prostoru Zupe, na desnoj obali Neretve raščlaniti po četama i skloniti u šume planine Visočice prema Bjelimićima iznad sela Razići — Dudle — Grušća i propustiti neprijateljske kolone, a u slučaju nužde povlačiti se prema Bjelimićima i evakuisati bolnicu.

— Mostarski bataljon na prostoru Spiljani — Blace — Čuhovići — Vrdolje zadržava neprijatelja i manevrom izbjegava opkoljavanje.

— Bolnicu smjestiti kod Hasana i Durana Mačića u usamljenoj kući u šumi sela Grušće i u zaseoku Hejubi. Sačuvati bolnicu u tajnosti do povratka naših jedinica, u protivnom je evakuisati. Rasturiti ranjenike i bolesnike u pećine i šume u slučaju nailaska neprijatelja.

— Arhivu Odreda sklanja Zijo Begtašević kod Mehe Hodžića.

On je uspio sačuvati arhivu do oslobođenja zemlje.

Pojava neprijateljskih kolona 24. aprila 1944. prema prostoru Konjičkog bataljona u Zupi izazvala je osipanja Bataljona. Napustili su nas svi novomobilisani mještani, osim nekolicine starih boraca, čime je Bataljon prestao postojati, a bolnica ostala nezaštićena.

Saznavši za novonastalu situaciju, Stab Odreda, koji se povukao na teren Mostarskog bataljona, upućuje vodnika Dervu Pelića sa desetinom Izviđačkog voda Mostarskog bataljona da zaštiti bolnicu i skloni je u slučaju potrebe, te da prikupi preostale borce Konjičkog bataljona.

Neprijateljske snage, krećući se iz Podorašca i Konjica preko Spiljana, Džepa i Vrdolja, naišle su na otpor Mostarskog bataljona 19. i 20. aprila. Bataljon je odstupio preko Blaca i Čuhovića na padine Bjelašnice. Neprijateljske kolone, koje su dolazile iz Trnova, nagovještavale su naše opkoljavanje. Donesena je odluka da se u blizini Tarčina kod Željezničke stanice Osenik prebacimo preko pruge i puta Konjic — Sarajevo za Bitovnju i, dalje, na teren Ramskog odreda. Ivan-planina bila je zaposjednuta jakim njemačkim i domobranskim snagama, što je uticalo na našu odluku da marš-ruta našeg pokreta bude sjeverno od Ivan-planine.

Istovremeno neprijatelj organizuje ofanzivu i na Ramski odred u cilju njegovog odbacivanja s pruge.

Dolaskom Bataljona u selo Daževice, nakon usiljenog noćnog marša, dat je premorenom ljudstvu odmor. Isturena su obezbjeđenja prema Kreševu i Fojnici u jačini od po jedne desetine. Ustanovili smo da jej prilikom prelaska pruge izostala Fatima Džinović, domaćica iz Mostara, a kasnije smo obaviješteni da je uhvaćena kod Pazarića i da su je ustaše strijeljale.

Prikupljana je hrana, a većina Bataljona spavala je po kućama, pojatama i okolnim voćnjacima.

Uskoro je u Stab Bataljona došao Miro Boras, koji je doznao od mještana da se sprema napad ustaša iz Fojnice i Kreševa. Probudio je Ferida Čengića i saopštio mu šta je doznao. Ferid mu je odgovorio: »Ne treba paničiti!« Nešto kasnije Miro je našao mene i još u toku našeg razgovora počela je pucnjava na položajima našeg obezbjeđenja iz pravca Kreševa. Borci su bunovni izašli pred kuće i pojate i odmah je otpočelo povlačenje prema Bitovnji u priličnom neredu.

Ustaše — pripadnici Crne legije i mještanska ustaška milicija — su na položaju iznenadile naše obezbjeđenje. Većina je premorena spavala te su nam nanijeli osjetne gubitke. Poginuli su:

SALKO SALCE ĐONKO, radnik iz Mostara,
ANTE MATIĆ SOKO, radnik iz Mostara, i
ILIJA ZÜBAC, seljak sa Boraka kod Konjica.

Imali smo i četiri lakše ranjena.

Zarobljeni su ranjeni Vasilije Maslo, Salko Daje, Bogdan Lambić, Hasan Milavić, Sead Serdarević i kuharica Janja (čijeg se prezimena niko ne sjeća), koji su otpremljeni u logor.

Ostali iz desetine spasili su se bjekstvom i priključili Bataljonu.

Prilikom povlačenja Bataljon se borbom izvukao i spriječio pokušaj ustaša da ga opkole. Amerikanci koji su bili s nama držali su se skupno, a pojedinci su predlagali da se predamo. Odgovoreno im je da se od početka ustanka borimo u okruženju.

Po dolasku na Bitovnju zanočili smo i sutradan uputili jaku patrolu u selo Daževice da prikupi podatke o sudbini nestalih. Patrola nas je po povratku izvijestila da su poginuli sahranjeni, a zarobljeni odvedeni u Kreševo. Kasnije smo čuli da su internirani u logore.

Napustili smo Bitovnju i došli u sela Jasenik, Plavuzi i Crni Vrh, gdje su nas mještani srdačno prihvatili.

Nakon trodnevnog odmora prešli smo u Solakovu Kulu. Muhamed Bakija, mitraljezac, Munsifa Efica, Ibro Emrić i Rosa Kreso došli su peti dan poslije napada ustaša na Daževicu. Odvojivši se pri povlačenju Bataljona, lutali su šumom, gladovali i umorni nastojali da nam se priključe. Kad smo ih ugledali, nastala je opšta radost jer su bili otpisani. Naime, vjerovali smo da su izginuli ili zarobljeni.

Nakon nekoliko dana, početkom maja, došla je preživjela grupa od 8 drugova iz Grušće: Ilija Andrić, Abaz Berhamović, Milorad Bjelica,

Alija Kreso, Ibro Marić, Joksdm Mrković, Džafo Nuhić i Branko Skočajić Mešak, a Mehmed Zečo, Esad Fejić i Miloš Lojpur pridružili su im se u Spiljanima. Oni su nas izvijestili o sudbini bolnice, obezbjeđenja i terenaca sa područja Župe.

Formirana je komisija u sastavu Ibro Šator, predsjednik, Enver Ćemalović i Halid Mesihović Stari, koja je saslušala sve preživjele drugove u Grušći te je upućen izvještaj Oblasnom komitetu. Šator u tom izvještaju navodi zaključke komisije:

>••... Uzroci stradanja svih drugova su sljedeći:

1) Nepoznavanje situacije, a to je bilo zbog toga što su drugovi bili nebudni;

2) Partijska nedisciplina i aljkavost kod drugova koji su ostali na svoju ruku, naročito kod drugova iz Komande mjesta;

3) Drug Refik (Sećibović) koji se odvojio od snaga (misli se na Bataljon — prim, autora) zbog aljkavosti one noći kad smo prelazili prugu povratio se nazad i izdao naređenje Peliću da smjesta ide u Zupu iako se Pelić odupirao. To je naređenje izdao suprotno onome koje je izdao politički komesar kad smo pošli sa Lapova Dola ... «^m

Tih dana razboljelo se od pjegavog tifusa desetak drugova, među kojima su bili Karlo Gernek, Midhat Mita Hadžiosmanović, Ibro Marić, Serif Ombašić, Salko Pandur, Branko Skočajić i drugi. Veliku pažnju liječenju tifusara posvetio je Albert Altarac Cin.

Svi oni, osim Pandura, nakon ozdravljenja došli su sredinom juna u sastav Bataljona u Dabarsko polje.

U Solakovoj Kuli saopštio sam borcima naredbu Vrhovnog štaba da se ubuduće pozdravljamo s ispruženom šakom uz titovku umjesto stisnutom pesnicom, što nije baš rado prihvaćeno jer je većina žalila što napuštamo stari pozdrav.

ČETNIČKI NAPAD NA BOLNICU U GRUŠĆI

Nakon osipanja Konjičkog bataljona upućena desetina iz sastava Mostarskog bataljona na obezbjeđenje bolnice stigla je u selo Dudle. Iza-brani sastav desetine bio je:

- DERVO PELIC, desetar,
 ABAZ BERHAMOVIC,
 MLADEN BJELICA,
 UROS BOŽIĆ,
 MILORAD CRNOGORAC,
 MEHMED HADŽIOMEROVIĆ,
 SMAIL HUJDUR,
 HILMIJA KATICA DUPLI,
 IBRO MARIĆ,
 RAMO MASLEŠA,
 BRANKO SKOČAJIĆ MEŠAK i
 VASILJE VUKIČEVIĆ VASAK.

Na povratku u Odred, nakon ispraćaja druga Uglješe Danilovića, desetini su se priključili:

MEHMED ZEĆO, vodnik Izviđačkog voda,
 OSMAN SISIC HONTO i
 BEĆIR TRBONJA.

Alija Kreso, politički delegat Izviđačkog voda, zbog bolesti je ostao u Grušci i priključio se desetini.

Nerkez Ćemalović smijenio je Nikolu Milićevića Zeca na isturenom izviđačkom položaju Mostarskog bataljona. Oni su zajedno posmatrali neprijateljsku kolonu koja se penjala ka platou Blaca. Milićević je pošao da obavijesti četu o nailasku neprijatelja, a Ćemalović je ostao na osmatračnici. Milićević nije našao četu, bio je odsječen, te je sišao u Dudle i ušao u sastav desetine. Nerkeza Ćemalovića su domobrani zarobili, ali je uspio pobjeći i doći u bolnicu.

Refik Sećibović, zamjenik komesara Odreda, vratio se u Grušću prije prelaska pruge kod Tarčina i postao rukovodilac cijele grupe oko bolnice.

Kod bolnice su se iz Komande mjesta našli:

JOKSIM MRKOVIĆ, komandant,
 VINKO PREVISIC, komesar, i
 ILIJA ANDRIĆ, zamjenik intendanta.

Od terenskih radnika došla je Olga Previšić.

Na okupu je u blizini bolnice bio 21 borac iz raznih naših struktura. Svi su bili naoružani.

U bolnici su se nalazili ovi ranjenici i bolesnici od tifusa pjegavca:

AHMET AHMIĆ,
MILA ANDRIC,
OSMAN BRKIĆ BUBREG,
MURIZ CIŠIĆ,
DRAGAN ĐAJIĆ,
ATIF DUKIĆ BELI,
SALIH ĐUKIĆ,
SVETO KOZIĆ,
MILAN MICEVIĆ, komandant Odreda,
AMIR MUHIĆ i
ĐORĐE ŠINIKOVIĆ.

Bolničko osoblje sačinjavali su:

JŪSŪF BIJAVIĆA,
MUGDETA MUJAN,
MAZENA NOVAK,
SOFIJA ONEŠUĆK,
FATIMA ŠEVA i
RABIJA ZEKIĆ.

Nailaskom poveće domobranske kolone kroz Grušću domobrani su od mještana doznali da je bolnica u Dudlama i upozorili svog satnika (najvjerojatnije simpatizera NOP-a), koji im je odgovorio: »Nismo ovdje došli da tražimo bolnicu, već partizane.« Kolona je prošla, a bolnica ostala.

Poslije prolaza neprijateljskih kolona i njihovog odlaska iz sela u Župi, na inicijativu Joksima Mrkovića, legalizovana je bolnica. Olga je sa bolničarkama skupljala mlijeko i hranu za ranjene i bolesne. Svi mještani su saznali za lokaciju bolnice i njeno obezbjeđenje.

Risto Zuza, bivši žandar, zamjenik komandira čete u Konjičkom bataljonu, pojavom domobrana, organizuje dezerterstvo još četvorice mještana, uzima puškomitraljez iz čete i s njima odlazi na Borke, gdje se priključuje Remetiću.

Huso Tabak i njegov sin Bećir izvještavaju četnike o položaju bolnice i njenom obezbjeđenju u Grušći. Kad je Veljko Remetić, komandant Konjičke četničke brigade, čuo za bolnicu, poslao je svog komandira Branka Cucu, bivšeg žandara, mještanina iz Grušće, da detaljno sazna sve o bolnici. Cuca je preko svojih jataka i rođaka u Grušći, pokupio podatke o ranjenicima, bolničkom osoblju, obezbjeđenju i ostalim pri-

sutnim drugovima i drugaricama oko bolnice. Vrativši se na Borke, Cuca je detaljno referisao Remetiću o situaciji u Grušci. Remetić prikuplja oko 50 četnika na Borcima i Jezeru, te preko Ibre Kašića, koji se pridružio četnicima nakon dezerterstva iz Konjičkog bataljona, pismom poručuje Stevi Grahovcu da iskupi četnike iz Kule, Čičeva i Glavatičeva i da ga sačekaju u Glavatičevu.

Na okupu u Glavatičevu bilo je oko 100 četnika, koji prelaze u Ribare i u toku noći 27/28. aprila opkoljavaju selo Grušču i zatvaraju sve prilaze bolnici i našoj grupi za njeno obezbjeđenje. Četnicima se pridružuje Mujo Halilović iz Grušče, dezertjer iz Konjičkog bataljona, sa još nekoliko mještana Muslimana, među kojima su bili i ustaški koljači Hasan Zaklan i Arif Kašić.^{12/1}

Saznavši za dolazak četnika u Ribare, Refik Šećibović i Jaksim Mrković su odlučili da izvrše evakuaciju bolnice ka Čuhovićima. Odmah su uputili dvije patrole po 3 borca u pravcu mosta na Rakitnici i iznad sela na susjedno brdo. Tražili su od odbornika da iskupe konje i hranu umjesto da su odmah krenuli. Većinu ranjenika i bolesnika izveli su iz kuća i sklonili u šumu, dok su nepokretni ostali u bolnici.

Pojavom četnika borci iz obezbjeđenja su pozivali bolničarke da krenu s njima na položaj, što su one odbile govoreći: »Naše je mjesto sa bolesnim i ranjenim drugovima!«

Kad su četnici došli u Grušču, obezbjeđenje se raspoređuje iznad bolnice i prihvata neravnopravnu borbu, koja traje oko četiri sata. Naši su uspjeli raniti nekoliko četnika. Patrola upućena na most preko rijeke Rakitnice da obezbijedi povlačenje u Planinu nailazi na zasjedu. Poginuli su:

UROŠ BOZIC, iz Zenice,
HUSEIN TIKVEŠA, radnik iz Mostara, i
VASILIJE VUKICEVIC VAŠAK, đak iz Mostara.

Druga patrola, dočekanom pušćanom vatrom, povlači se u sastav desetine na brdo Trebilje. Po nestanku municije kod naših boraca četnici uspijevaju da ih potisnu prema rijeci Rakitnici.

Na lijevoj obali Rakitnice, koja je nadošla zbog topljenja snijega i proljetnih kiša, iskupila se povećana grupa boraca. Prvi je preplivao Branko Skočajić. Preko jedne oborene bukve ostali su mu prebacivali odjeću i oružje, a zatim preplivali rijeku. Na lijevoj obali ostali su neplivači:

SELIM BUBALO,
OLGA PREVISIC,

VINKO PREVISIC i
REFIK SECIBOVIĆ.

Četnici su uspjeli uhvatiti Vinka i Olgu, a nešto kasnije i Refika, svezali su im ruke i povelili ih. Refik, student iz Seonice kod Konjica, svezan, pokušava pobjeći, ali ga četnici sustižu i ubijaju. Selim se sklonio kod poznanika i poslije je nastavio rad na terenu.

Nakon prelaska na desnu obalu Rakitnice naši su drugovi obasuti vatrom. Četnici su ubili:

DERVU PELICA, radnika iz Konjica, i
OSMANA SISIĆA HONTU, radnika iz Mostara, mitraljesca,

koji su do posljednjeg metka branili odstupnicu drugovima ka rijeci Rakitnici.

Puzeći preko terena, Hilmiji Katici Duplom, đaku iz Mostara, » opasača se otkočila ručna bomba kašikara. Prsten bombe morao je za nešto zapeti i izvući se s osiguračem bombe koja je eksplodirala i ubila ga.

Kad su četnici pozivali Bećira Trbonju, radnika iz Mostara, da se preda, on je pristao, ali da po njega dođe Branko Cuca, četnički komandir. Cim se Cuca pojavio, Bećir ga je jednim metkom pogodio u glavu' i usmrtio. Mujo Halilović i Risto Zuža su zatim uspjeli ubiti Bećira.

U toku dana četnici su nastavili pretresati teren i tragati za bolnicom. Otkrivši je, počeli su orgije nad ranjenicima, bolesnicima i bolničarkama. Gdje god su koga zatekli, ubijali su iz pušaka ili noževima. Remetić je došao kod nepokretnog tifusara, našeg komandanta Milana Mićevića, ubio ga iz pištolja, a zatim mu odsjekao glavu. Jusufa Bijavicu četnici su svezana pridružili Olgi i Vinku, a Smaila Hujdura i Svetu Kozića su zarobili i odveli u Nevesinje.

Muriz Čišić, tifusar, koji se sklonio u kamenjar da prije dolaska četnika popuši posljednju cigaretu, ostao je neotkriven. Kasnije se sklonio kod porodice Bajre Hejuba, koja ga je njegovala. Nakon 15 dana krenuo je za Mostarskim bataljonom, ali je uhvaćen i doveden u zatvor u Konjic, odakle je preko veza sa saradnicima u domobranstvu pušten i doveden u Mostar. Mažena Novak je prije četničkog napada čula da joj je brat Jaroslav u obližnjem selu i pošla ga je tražiti. Hamida Mušinovića odveo je brat dan uoči četničkog napada. Tako su ostali živi njih troje i kasnije nastavili borbu do oslobođenja.

Pri bolnici se našao i Nerkez Čemalović, koji se sakrio u jednu pećinu. Kasnije su ga pronašli mještani i sačuvali u selu Razićima.

Nakon obavljenog pokolja u bolnici četnici su sa svojih 5 svezanih zarobljenika krenuli u Glavatičevo, urlajući i pjevajući, gdje su cijeli dan tukli i mrcvarili zarobljene Jusufa, Olgu i Vinka, a zatim ih javno strijeljali kod kapele. Prije strijeljanja Olga je prišla svom suprugu i poljubila ga, a Vinko je klicao: »Živjela KPJ!« i »Živio Tito!« Pucnji su odjeknuli, nestao je bračni par komunista, koji je svima nama bio uzor drugarstva i čestitosti, koji se cio život hrabro borio za revoluciju i pobjedu nad fašizmom i koji je odigrao izuzetno značajnu ulogu u ustaničkim danima prilikom formiranja Boračko-jezerskog odreda 1941. godine.

Jusuf Bijavica, kafedžija iz Mostara, bio je primjer čestitosti i čor vjekoljublja u Bataljonu, uvijek brižan za ranjenike i bolesnike. On je bio poštovan od svih nas jer je ostavio ženu i troje djece i došao u Bataljon da se bori za svoja proleterska uvjerenja.

Smaila Hujdura i Svetu Kozića četnici su doveli u Rasadnik kod Nevesinja, gdje su Kozića ubili, a Hujdur je uspio pobjeći.

Dan kasnije u Glavatičevo dolazi veća grupa naoružanih Bjelimićana i iz četničkog zatvora preuzimaju Ramu Maslešu, kojeg odvođe sobom. Ramo je bio kurir Odreda, naknadno uhvaćen, a kasnije se pridružio terenskim radnicima u Bjelimićima.

U izvještaju 1. maja 1944. Remetić opisuje svoj pohod na bolnicu i njeno obezbjeđenje hvaleći se kako je uspio razbiti partizane, pobiti ranjenike i bolesnike u bolnici i protjerati partizane preko pruge ka Prozoru, što nije uspjelo Nijemcima i domobranima. Remetić navodi da je ubio i zarobio 45 partizana, što je čista laž i izmišljotina. Četnička banda pobila je 25 boraca, bolesnika i ranjenika.¹²⁵

Remetić šalje odsječenu glavu komandanta Milana Mićevića komandantu četničkog korpusa u Nevesinje s pismom u kojem se hvali da je uništio naš Odred i ubio mu komandanta.

U spisak pobijenih, koji je uputio četničkoj komandi, unio je i ranije poginulog Ahmeta Pintula, komandanta Mostarskog bataljona, i druge drugove. Hvaleći se zaplijenjenom hranom, stokom i oružjem, opet laže, jer su bolnicu i obezbjeđenje hranili naši odbornici i partizanske porodice, a zarobio je desetak pušaka i nekoliko pištolja.

Risto Zuža, Mujo Halilović, Arif Kašić i Hasan Zaklan uhvaćeni su nakon oslobođenja, suđeni su i strijeljani. Žarko Glogovac, bivši žandar, osuđen je na 20 godina zatvora, a po 15 godina zatvora dobili su Ilija Sarić, Pero Sarić Colić i Todor Sarić.

Nakon neprijateljske ofanzive sklonili su se u Bjelimiće pojedini članovi Sreskog komiteta KPJ za Konjic i mnogi borci i terenski radnici.

Sreski komitet razvija rad na terenu Bjelimića, Planine i Zupe. U septembru 1944. Sreski komitet formira Konjički partizanski odred, koji po dolasku 14. omladinske hercegovačke brigade ulazi u njen sastav. Odred je brojao oko 80 boraca.

U Mostarskom partizanskom odredu bilo je oko 260 boraca, među kojima oko 200 novih, koji su došli nakon V neprijateljske ofanzive. Iz sastava Odreda poginulo 65 boraca, a 28 ih je upućeno u 17. krajišku brigadu.

Prema dosadašnjim saznanjima, od formiranja Bataljona, 8. septembra 1941, do formiranja 13. hercegovačke brigade, 25. maja 1944. godine, kroz Bataljon je prošlo 827, a poginulo je 445 boraca, od kojih 211 iz Mostara. Iz Bataljona je u tom periodu poginulo preko 300 članova KPJ i SKOJ-a. Među poginulim je 270 Muslimana, 103 Srbina, 50 Hrvata, 9 Crnogoraca, 8 Jevreja i 5 ostalih. Od 86 drugarica poginule su 43.